

ZNAJSTVENI SKUP

RIJEKA SAVA U POVIJESTI

Slavonski Brod, 18.-19. listopada 2013.

Dr. sc. Branko Ostajmer

U Slavonskom je Brodu dana 18. i 19. listopada 2013. održan Znanstveni skup s međunarodnim sudjelovanjem "Rijeka Sava u povijesti", prvi skup takve vrste u Hrvatskoj. Skup je organizirala slavonskobrodsko Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest, uz suradnju Gradske knjižnice Slavonski Brod koja je omogućila održavanje skupa u svojem prostoru. Tijekom dvodnevnoga skupa održano je 26 izlaganja uz sudjelovanje ukupno 30 znanstvenika iz Hrvatske, Slovenije, Srbije te Bosne i Hercegovine. Okupljeni znanstvenici razmatrali su ulogu i značaj rijeke Save kroz cjelokupnu povijest, pokrivajući vremensko razdoblje od kasne antike do suvremenog doba (Domovinski rat), pri čemu je rijeka razmatrana prvenstveno s historiografskog aspekta, ali i u okviru nekih drugih znanstvenih disciplina (povijest književnosti, povijest umjetnosti, arheologija, etnologija, urbanizam).

Skup je otvoren izlaganjem "Sava, rijeka koja spaja – slika Save u duhovnoj kulturi kasnoantičkih rimskih središta" koje su pripremile Marija Buzov (Institut za arheologiju, Zagreb) i Vesna Lalošević (Zagreb). Izlaganje je prisutne upoznao s refleksima Save u duhovnoj kulturi antičkoga svijeta, pri čemu su u središtu interesa dviju autorica bila panonska središta Siscia, Savaria, Cibalae, Sirmium i Singidunum.

Hrvoje Gračanin (Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu) održao je izlaganje "Rijeka Sava u srednjovjekovnim narativnim vrelima" u okviru kojega je analizirao odabrana srednjovjekovna narativna vrela kako zapadne, latinske, tako i istočne, grčke provenijencije, u kojima se spominje rijeka Sava. Anita Rapan Papeša (Gradski muzej, Vinkovci) obradila je temu "Sava – granica kasnoavarske države: da ili ne?" te je u svomu izlaganju, polazeći od arheoloških i povijesnih izvora te uz analizu postojećih teorija i promišljanja, kao i uz usporedbe s bolje istraženim prostorima avarske države, pokušala pružiti odgovor na pitanje je li Sava doista bila južna granica kasnoavarske države.

Miloš Ivanović (Filozofski fakultet, Beograd) i Boris Stojković (Filozofski fakultet, Beograd) priredili su izlaganje "Reka Sava kao granica između Srbije i Ugarske u srednjem veku" u kojem su na temelju izvora analizirali sukobe i promjene državnih granica u predjelu donjega toka Save. Posebna pozornost pridana je ugarsko-srpskim odnosima.

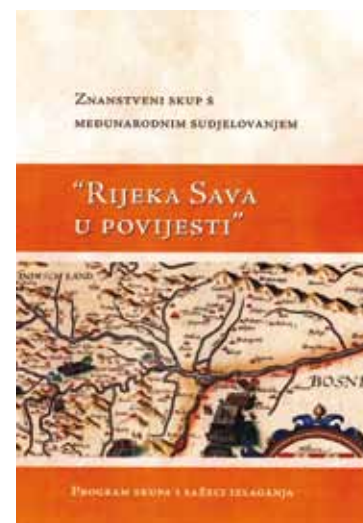
Gospodarskim, ali i političkim aspektom rijeke Save bavio se Hrvoje Kekez (Hrvatsko katoličko sveučilište, Zagreb) u izlaganju "Skele knezova Babonića na rijeci Savi krajem 13. i početkom 14. stoljeća". Tijekom navedenoga vremenskog razdoblja plemićki rod Babonića bio je na vrhuncu svoga političkog, gospodarskog i društvenog utjecaja, a izlagač

je nastojao odrediti važnost i utjecaj Save u političkim povezivanjima i sukobljavanjima knezova Babonića sa susjednim plemićkim ili crkvenim velikodostojnicima. Marko Jerković (Hrvatski studiji, Zagreb) izložio je temu "Sava u gospodarskom životu zagrebačkih kanonika tijekom razvijenog srednjeg vijeka" te ukazao na značaj koji je rijeka Sava imala pri stvaranju gospodarske fizionomije kaptolskih vlastelinstava, odnosno predstavio je Savu kao važnu sastavnicu gospodarske aktivnosti zagrebačkih kanonika tijekom XIII. i XIV. stoljeća.

Marija Karbić (Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod) i Bruno Škreblin (Hrvatski institut za povijest, Zagreb) priredili su izlaganje "Grad na rijeci ili pored nje" te su u okviru zadane teme obradili poveći splet pitanja, od toka rijeke Save do njezine uloge u gospodarskom životu grada, ne propustivši pritom istražiti i razloge smještanja gradskih naselja na većoj udaljenosti od rijeke. Nešto užim vremenskim razdobljem te nešto širim prostorom bavila se Suzana Miljan (Odsjek za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU, Zagreb) u izlaganju "Rijeka Sava i Zagrebačka županija za vrijeme vladavine Žigmunda Luksemburškog (1387.-1437)". Središnja tema izlaganja bili su mogući utjecaji rijeke Save kao međaša koji je dijelio Zagrebačku županiju na dva dijela.

Polazeći od diplomatskih i narativnih pisanih izvora, nastalima u razdoblju između velikih turskih pobjeda potkraj XIV. stoljeća i posljednjih turskih osvajanja u Slavoniji oko sredine XVI. stoljeća, Stanko Andrić (Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod) izložio je temu "Rijeka Sava kao protuturski bedem u vojnoj teoriji i praksi (15.-16. stoljeće)", dok je blisku temu, no uz pogled sa suprotne strane Save, te uz oslonac na objavljenim, ali i neobjavljenim osmanskim izvorima, obradila Elma Korić (Orijentalni institut u Sarajevu) u izlaganju naslovljenom "O kapetanima Save u 16. stoljeću".

Bilo kao osnovna ili kao jedna od sporednih tema, Sava kao plovni put bila je predmet nekoliko održanih izlaganja.

Ivana Horbec (Hrvatski institut za povijest, Zagreb) i Milan Vrbanus (Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod) priredili su izlaganje "Sava – poticaj i prepreka trgovini u XVIII. stoljeću" u okviru kojega su analizirali intenzitet, karakter i isplativost trgovine Savom, poticaje dvorskih institucija uređenju Save kao plovnog trgovačkog puta te ulogu pojedina i institucija javne uprave u dvorskim projektima 18. stoljeća. Miha Kosi (Zgodovinski inštitut Milka Kosa, Ljubljana) održao je izlaganje "Sava kot prometna povezava Kranjske in hrvaških dežel v poznem srednjem in zgodnjem novem veku (13.-18. stoletje)" te pokazao kako je Sava bila važna gospodarska žila kucavica između hrvatskih i slovenskih zemalja tijekom nekoliko stoljeća, sve dok izgradnjom mreže željezničkih putova nije izgubila na značenju.

Hrvoje Petrić (Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu) održao je izlaganje "Sava u Slavoniji i Srijemu krajem 18. stoljeća u kartografskim i narativnim izvorima". Tijekom razmatranoga vremenskoga razdoblja rijeka Sava bila je važna prvenstveno zbog neposrednog osmanskog susjedstva te zbog toga što je predstavljala važnu komunikacijsku os od srednjeg Podunavlja prema sjevernom Jadranu.

Vrlo važnom i dugotrajnom ustanovom, tzv. Sanitarnim kordonom, bavio se Robert Skenderović (Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod) u izlaganju naslovljenom "Sanitarni kordon na Savi u 18. i 19. stoljeću i začeci javnog zdravstva u Slavoniji". Razloživši uvodno zakonski okvir stvaranja Kordona, izlagač je u drugom dijelu svoga predavanja obradio mnogostruke utjecaje ove ustanove na život posavskoga stanovništva, stavivši pritom naglasak na zdravstvenu problematiku te na Grad Slavonski Brod (tada Brod na Savi). Na Skenderovićevu temu skladno se nadovezao i Damir Matanović (Učiteljski fakultet, Osijek) s izlaganjem "Sava – ključno mjesto Slavonske vojne krajine tijekom 18. stoljeća", u kojem je također važna uloga pridana ustanovi Sanitarnoga kordona. Matanović je s posebnom pozornošću istražio utjecaj granice na Savi na svakodnevicu stanovništva Slavonske vojne krajine te nastojao odrediti temeljne interese habsburških vlasti u pogledu uvođenja Kordona.

Suodnosom čovjeka i okoliša tijekom XIX. stoljeća na primjeru rijeke Save bavila se Zlata Živaković-Kerže (Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod) u okviru izlaganja "Čovjek i okoliš na granici: Sava okosnica života, razvoja i odnosa". Poseban naglasak postavljen je pritom na mnogobrojne poteškoće koje je Sava uzrokovala u posavskom kraju. Užim, prvenstveno političkim aspektom značaja i utjecaja rijeke Save bavio se Branko Ostajmer (Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod) koji je predstavio temu "Sava kao prijetnja: tegobe stanovništva slavonskoga i srijemskoga Posavlja u svjetlu rasprava u hrvatskom Saboru (kraj XIX. – početak XX. stoljeća)".

Vlatko Čakširan (Gradski muzej, Sisak) izložio je temu "Rijeke Sava i Kupa u gospodarskom razvoju Siska" te predočio gotovo nemjerljiv utjecaj spomenutih rijeka na razvitak Grada Siska od antike do današnjeg vremena, a rijeku Savu kao književni motiv u razdoblju od XV. do XX. stoljeća obradila je Anica Bilić (Centar za znanstveni rad

Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Vinkovcima) u izlaganju "Rijeka Sava i *Scriptores Interamniae*". Karolina Lukač (Muzej Brodskog Posavlja) održala je izlaganje "Savske vodenice na području Brodskog Posavlja" te obradila savske vodenice kao važan fenomen graditeljske, tehničke, etnološke i povijesne baštine. Izlaganje je pokazalo kako su industrijska revolucija i urbanizacija postupno umanjivale značaj vodenica te ih naposljetku i posve istisnule s povijesne pozornice.

Savu kao golem gospodarski resurs u razdoblju XX. stoljeća, a osobito tijekom razdoblja socijalističke Jugoslavije, razmotrio je Milan Gulić (Institut za savremenu historiju, Beograd) u izlaganju "Rijeka Sava u planovima o proširenju jugoslovenske mreže unutrašnjih plovnih puteva". Izlaganje je prisutne upoznalo sa široko zamišljenim planovima o izgradnji nekoliko kanala kojima bi Sava bila kvalitetnije iskorištena, ali također i sa spletom razloga zbog kojih ti projekti nisu bili realizirani. U izlaganju naslovljenom "Savsko priobalje u Beogradu između dva svjetska rata – urbanistički i arhitektonski razvoj" Aleksandar Kadijević (Filozofski fakultet, Beograd) analizirao je uređenje savskoga priobalja Grada Beograda u razdoblju snažnoga demografskog i kulturno-umjetničkog uspona jugoslavenske prijestolnice, pružajući pritom i značajki uvid u tadašnje šire društvene prilike.

Tijekom XX. stoljeća, uvelike obilježenoga ratovima, Sava je često bila iznimno važna kao prirodna barijera u ratnim djelovanjima te nije neobično da se nekoliko sudionika skupa bavilo tom tematikom. Razdobljem Prvoga svjetskog rata bavio se Aleksandar Lukić (Institut za noviju historiju Srbije, Beograd) koji je predstavio temu "Srpsko-austrougarske borbe na donjoj Savi 1914. godine", dok je važnu, a dosad zanemarenu temu "Mornarica Nezavisne Države Hrvatske na rijeci Savi" predočio Nikica Barić (Hrvatski institut za povijest, Zagreb). Uz naslovljenu temu, Barić se u svomu izlaganju osvrnuo i na civilni promet na rijeci Savi za Drugoga svjetskog rata. Dva održana izlaganja problematizirala su ulogu rijeke Save, odnosno savskih mostova tijekom Domovinskoga rata: Mladen Barać (Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod) izložio je temu "Rat i mostovi: Značaj, primjena i sudbine mostova na rijeci Savi od Jasenovca do Gunje u Domovinskom ratu (1991. – 1995.)", a Ivica Miškulin (Hrvatsko katoličko sveučilište, Zagreb) se u izlaganju "Strogo kontrolirani most: o prisilnim kretanjima stanovništva preko Save kod Stare Gradiške tijekom 1990-ih" usredotočio na starogradiški most kao najznačajniji savski mostovni prijelaz tijekom Domovinskog rata.

U okviru 26 održanih izlaganja otvorene su neke važne teme koje dosad nisu bile predmetom sustavnoga proučavanja, dok su pojedine druge teme sagledane u svjetlu rezultata novijih istraživanja. Izloženi rezultati istraživanja i ponudeni zaključci bitno produbljuju dosadašnju razinu spoznaja o povijesnoj ulozi i značaju rijeke Save te potvrđuju da je utjecaj ove rijeke iznimno važan za razumijevanje prošlosti čitavoga područja kroz koje protječe, pa i šire.

Opširnije pisane verzije izlaganja održanih na skupu bit će objavljene u zborniku radova čiji se izlazak iz tiska predviđa za jesen 2014. godine. ■